

Ewa Hrycyna

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2932-1313>

e-mail: ewa.hrycyna@uwm.edu.pl

Rozumienie czasowników ruchu przez dzieci z autyzmem – część 1

Understanding verbs of movement in children with autism – part 1

Abstrakt

Celem artykułu jest odpowiedź na pytanie o to, jak dzieci z autyzmem rozumieją wybrane czasowniki ruchu. Posługując się metodą wielokrotnego studium przypadku, zbadano trójkę dzieci z autyzmem o zróżnicowanym poziomie nasilenia cech autystycznych i o zróżnicowanym poziomie posługiwania się językiem, uczęszczających do klas nauczania początkowego. Badanie miało charakter wstępny. Jego wyniki ukazały pewne prawidłowości dotyczące rozumienia czasowników ruchu (w ich znaczeniu podstawowym, dosłownym). Badane dzieci potrafiły rozpoznać nazwę czasownika, odnieść ją do odpowiednich zdarzeń w rzeczywistości, odzwierciedlić semantyczne cechy czasowników oraz właściwy dla nich prosty schemat składniowy. Zachodziły natomiast między odpowiedziami dzieci różnice – ilościowe i jakościowe – w odniesieniu do konkretnych czasowników, co opisano i poddano interpretacji. Liczba i jakość udzielanych przez dzieci odpowiedzi była powiązana z poziomem nasilenia cech autystycznych i ich bezpośredniego odpowiadania kryteriom DSM oraz poziomem posługiwania się językiem.

Słowa kluczowe: autyzm, czasownik, rozumienie czasowników ruchu

Abstract

The aim of the article is to determine how children with autism understand selected verbs of movement. Applying the multiple case study method, the author examined three children with autism with varying levels of autistic features and varying levels of language skills who attend early education classes. The examination was preliminary in its nature. Its results revealed certain regularities regarding the understanding of verbs of movement (in their basic, literal meaning). The children were able to recognize the verb, relate it to appropriate real events, act out the semantic features of the verb and use a simple syntactic sentence pattern with it. There were, however, quantitative and qualitative differences between the children's answers regarding particular verbs, which was described and interpreted. The quantity and quality of the children's responses were related to the level of severity of autistic features and their direct correspondence to the Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders criteria and the level of language skills.

Keywords: autism, verb, understanding verbs of movement

Wprowadzenie

W historii badań nad autyzmem i formułowania jego kryteriów diagnostycznych od początku pojawiały się odniesienia do mowy, języka i komunikacji. Wiadomo, że stan sprawności językowych i komunikacyjnych u osób z autyzmem jest zróżnicowany. Istotnym wskaźnikiem umiejętności językowych jest słownictwo – w jego aspekcie ilościowym i jakościowym. Słowniki osób z autyzmem mogą być zasobne lub ograniczone ilościowo, najbardziej charakterystyczne natomiast są zmiany jakościowe (Hrycyna 2022, 2023). Związana z kategorią zdarzenia percepcja czynności wymaga bardziej zaawansowanych umiejętności poznawczych niż percepcja przedmiotów konkretnych: wykrywania sceny, wnioskowania o prędkości i kierunku elementów sceny w oparciu o bodźce wzrokowe, przedsiorkowe, proprioceptywne. Czasowniki są bardziej niż inne części mowy wrażliwe na zaburzenia językowe, ustalenie ich referencji i znaczenia jest mniej oczywiste niż w przypadku rzeczowników. Wymaga odnoszenia się do zjawisk mniej dostępnych percepcji zmysłowej; dynamicznych, złożonych, wieloaspektowych i relacyjnych. Czasowniki są trudniejsze do wyodrębnienia ze strumienia mowy (Crandall, McDaniel & al. 1990; Fernandes, Amato & Molini-Avejonas 2011: 7). Nadto w języku polskim zróżnicowane i złożone wzorce odmiany mogą utrudniać wykrywanie i rozróżnianie form czasownika lub czasowników podobnie brzmiących. W czasownikach bardziej niż w rzeczownikach konkretnych ujawnia się symboliczny charakter znaku językowego. Czasownik jest kluczowym elementem w tworzeniu narracji. Są zatem podstawy, by sądzić, że badanie rozumienia i/lub używania czasowników przez osoby z ASD ma wysoki walor poznawczy i praktyczny.

Dokonując wyboru przedmiotu badań własnych nad rozumieniem czasowników w autyzmie, zdecydowałam się na podkategorię czasowników ruchu: czasowniki przemieszczania się. Czasowniki ruchu są wyodrębniane jako osobna, homogeniczna grupa w każdej klasyfikacji semantycznej, podstawowe czasowniki tego typu należą do językowych uniwersaliów, są prototypowymi formami czasownika jako części mowy. Semantyka ruchu predestynuje je do roli prototypowej w kategorii aspektu (ważna np. w funkcji narracyjnej), ponieważ ruch to działanie, które ma jasno określony punkt wyjścia, przebieg oraz punkt docelowy (Łaziński 2020: 107–115).

Stan badań

Czasowniki ruchu w języku osób z autyzmem bardzo rzadko bywały przedmiotem zainteresowań badawczych. Według Pauli Menyuk i Kathleen Quill, czasowniki te są przyswajane przez dzieci z autyzmem, ale ich użycie może być ograniczone do kontekstu, w którym słowo zostało poznane, co świadczy o zbyt wąskim zakresie jego znaczenia. Występują ograniczenia rozumienia i używania czasowników deiktycznych, wymagających wykrycia perspektywy, np. *came-go* (*choć-idź*) (Menyuk, Quill 1985: 137). Na podstawie analizy mowy spontanicznej dzieci z autyzmem o zróżnicowanym poziomie sprawności intelektualnej i językowej, Susan Douglas wywnioskowała, że dzieci te używają czasowników akcjonalnych w dość szerokim zakresie – prawie wszystkie dzieci, z wyjątkiem jednego, osiągnęły w tej kategorii najwyższy poziom zróżnicowania leksykalnego (Douglas 2012: 49). Wyniki dotyczące używania czasowników deiktycznych były zróżnicowane (Douglas 2012: 57–58). Badania Julii Parish-Morris wykazały, że w czasownikach ruchu dzieci z autyzmem lepiej przetwarzają informację dotyczącą sposobu wykonania czynności niż kierunku (Parish-Morris 2011: 84).

Teoretyczne podstawy badań

Z uwagi na ograniczone ramy niniejszego artykułu jedynie sygnalizuję podstawy teoretyczne badań, szerzej przedstawię je w odrębnym opracowaniu. Opieram się na definicji, kryteriach diagnostycznych i opisie autyzmu zawartym w najnowszej klasyfikacji zaburzeń psychicznych, DSM-5-TR, pod nazwą: *zaburzenia należące do spektrum autyzmu* (DSM-5-TR 2024). Ważnymi pracami w operowaniu pojęciem rozumienia języka były prace Dorothy Bishop (1997/1999) i Jolanty Panasiuk (2017). Korzystałam z prac lingwistycznych poświęconych semantyce i składni czasowników ruchu (przegląd zob. np. Sędziak 1993 i Walasek 2001) lub zawierających odniesienia do tej grupy czasowników (np. Łaziński 2020); poddawałam analizie koncepcje generatywne, strukturalistyczne oraz kognitywne. Nurtem wiodącym w analizie i interpretacji jest językoznawstwo kognitywne, zwłaszcza koncepcja definicji kognitywnej Jerzego Bartmińskiego (Bartmiński 2006: 43–49).

Metodologia

Badania będące podstawą niniejszego artykułu stanowią część szerszego projektu badawczego. Przedmiotem badań jest wybrany aspekt kompetencji i sprawności semantyczno-leksykalnej dzieci z autyzmem: rozumienie czasowników ruchu. Celem tego artykułu jest deskrypcja i interpretacja sposobu rozumienia czasowników ruchu w ich znaczeniu podstawowym przez dzieci z autyzmem o zróżnicowanym nasileniu cech autystycznych oraz zróżnicowanym poziomie posługiwania się językiem, uczęszczające do klas nauczania początkowego. Jest to okres kształtowania się pojęć i operacji metajęzykowych (zob. Panasiuk 2017). Kolejny artykuł zostanie poświęcony innym, bardziej zaawansowanym aspektom rozumienia czasowników ruchu. Faktem badawczym (Grabias 2019: 294) są określone zachowania językowe – werbalne i niewerbalne badanych dzieci – występujące w odpowiedzi na stymulację bodźcami językowymi – tu: zdaniem zawierającymi czasowniki ruchu.

Na podstawie istniejącej już wiedzy zakładam, że dzieci z autyzmem posługujące się językiem polskim dysponują czasownikiem jako częścią mowy i leksykalnym wykładnikiem kategorii zdarzenie, natomiast rozumienie i używanie czasowników może być u nich w większym lub mniejszym stopniu ograniczone. Zakładam również, że stopień nasilenia cech charakterystycznych dla autyzmu oraz poziom posługiwania się językiem u dzieci znajdzie swoje odzwierciedlenie w tym, w jaki sposób rozumieją one czasowniki ruchu.

Główny problem badawczy całego projektu badawczego brzmi: Jak dzieci z autyzmem rozumieją czasowniki ruchu w ich znaczeniu podstawowym?

W części badań opisanej w niniejszym artykule uszczegóławiają go następujące pytania:

1. Czy istnieją pewne prawidłowości w rozumieniu czasowników ruchu przez dzieci z autyzmem, które potwierdzają zasadność szerszej zakrojonych badań na większej grupie dzieci?
2. Jakie są umiejętności badanych dzieci w zakresie rozumienia czasowników ruchu:
 - a. Czy badane dzieci dysponują cechami semantycznymi właściwymi dla czasowników ruchu?
 - b. Czy badane dzieci dysponują schematem składniowym prostych zdań z czasownikami ruchu?

3. Czy są takie czasowniki ruchu, o których można sądzić, że są rozumiane najlepiej przez badane dzieci z autyzmem?
 - a. Czym cechują się te czasowniki ze względu na dostępność percepcyjną kodowanej czynności [DP], inherentne cechy semantyczne [CS], wykładniki gramatyczne cech semantycznych: walencję syntaktyczną [WS], walencję semantyczną [WSem] oraz cechy pragmatyczne [CP].
4. Czy są takie czasowniki ruchu, o których można sądzić, że są rozumiane w sposób ograniczony przez badane dzieci z autyzmem?
 - a. Czym cechują się te czasowniki ze względu na dostępność percepcyjną kodowanej czynności [DP], inherentne cechy semantyczne [CS], wykładniki gramatyczne cech semantycznych: walencję syntaktyczną [WS], walencję semantyczną [WSem] oraz cechy pragmatyczne [CP].
5. W jaki sposób zróżnicowanie wewnętrzne grupy pod względem poziomu funkcjonowania językowego i nasilenia cech autystycznych znajduje odzwierciedlenie w sposobie rozumienia czasowników ruchu?

Badanie miało charakter pilotażowy¹, jakościowo-ilościowy, przeważała strategia jakościowa. Metodą badawczą było wielokrotne studium przypadku. Na dalszym etapie badań, po zebraniu odpowiednio liczebnych grup – dzieci z autyzmem i dzieci bez zaburzeń rozwojowych, w normie biologicznej – zostanie włączona jako pomocnicza metoda porównawcza. Zastosowane metody, techniki i narzędzia badawcze użyte w całym projekcie badawczym to: wywiad, analiza dokumentacji, obserwacja ustrukturowana, ankieta oraz test (fragment). W prezentowanych w tym artykule badaniach wykorzystano:

- a) wywiad – jawny, standaryzowany, przeprowadzony za pomocą narzędzia: Zestaw Kwestionariuszy do Diagnozy Spektrum Autyzmu (ASRS).
- b) analiza dokumentacji – tu: opinie wydane przez Poradnię Psychologiczno-Pedagogiczną nr 1 w Olsztynie.
- c) obserwacja ustrukturowana na podstawie odgrywania scen (*act-out task*) do zdań z czasownikami ruchu, z wykorzystaniem sporządzonych własnoręcznie przez prowadzącą badanie oraz zakupionych zabawek; dyktafon; autorski kwestionariusz obserwacji (zob. Hagendorf 1983).

Badanie rozumienia mowy jako bytu niedostępnego bezpośrednio obserwacji jest trudne i wiąże się z wieloma ograniczeniami, zwłaszcza w badaniach z udziałem dzieci. Dodatkowo, badanie rozumienia czasowników przysparza większych trudności niż badanie rozumienia np. rzeczowników konkretnych. Pełne zbadanie wszystkich aspektów znaczenia czasownika jest niemożliwe do zrealizowania w jednym projekcie badawczym. Wiadomo,

¹ Był to pilotaż w ramach badań jakościowych, różni się on od klasycznych badań pilotażowych stosowanych w badaniach ilościowych.

że każda metoda ma swoje możliwości i ograniczenia, ponadto, jak wskazał Hagendorf, w odniesieniu do badania rozumienia czasowników u dzieci – w różnych próbach badawczych są aktywowane inne struktury znaczenia (Hagendorf 1983: 236). Szczególne wyzwania metodologiczne towarzyszą badaniu rozumienia mowy w populacji osób z autyzmem. W autyzmie występuje wiele cech, tj.: wysoki poziom lęku, zaburzenia funkcji wykonawczych i in., które mogą wpływać na jakość wykonanego zadania/udzielonej odpowiedzi. Jak wykazały najnowsze badania, zachowania językowe dzieci z autyzmem są bardzo wrażliwe na kontekst sytuacyjny. Brak reakcji badanego lub reakcja nietypowa, inna, niż oczekiwano, nie muszą świadczyć o problemach w rozumieniu. Uznanie opisywanych trudności w badaniu rozumienia mowy u dzieci z autyzmem nie powinno blokować prób jak najlepszego zrozumienia tego zjawiska, każe natomiast zwrócić szczególną uwagę na właściwy badaniom naukowym wymóg proporcjonalnego uzasadnienia oraz maksymalizowanie prawdopodobieństwa, że uzyskane wyniki będą odpowiadać – w możliwie najwyższym stopniu – stanowi faktycznemu.

W swoich badaniach, aby zmaksymalizować prawdopodobieństwo właściwej interpretacji reakcji dziecka, zadbałam o odpowiedni kontakt z nim, atrakcyjność prób badawczych, możliwie najmniej obciążającą metodę i procedurę badawczą oraz szczegółowe zasady kodowania odpowiedzi. Nadto, osobne miejsce w całym projekcie badawczym zostanie poświęcone charakterystyce sposobu udzielania odpowiedzi przez poszczególne dzieci.

Dla celów badawczych wybrano czasowniki ruchu: przemieszczania się w przestrzeni, odpowiednio zróżnicowane semantycznie i porównywalne ze sobą. Sformułowano proste zdania z tymi czasownikami, typowe pod względem semantycznym i jednoznaczne. Odegranie znaczeń podanych zdań wymagało dokonywania operacji na poziomie pojęciowym, dysponowania relewantnym zasobem cech semantycznych oraz prostymi strukturami morfologicznymi i syntaktycznymi. Czasowniki użyte zostały w formie czasu teraźniejszego, trzeciej osoby, liczby pojedynczej. Rozumienie użytych form gramatycznych wymagało umiejętności przyjęcia perspektywy obserwatora, kształtującej się także na etapie rozwoju myślenia pojęciowego – abstrakcyjnego.

Na bieżącym etapie badań cechy definicyjne czasowników i strukturę ich znaczenia rekonstruowałam w oparciu o definicje zawarte w słownikach. Podstawową bazą źródłową były: *Inny słownik języka polskiego* pod redakcją Mirosława Bańki (2000), *Wielki słownik języka polskiego* Piotra Żmigrodzkiego (od 2007), *Uniwersalny słownik języka polskiego* pod redakcją Stanisława Dubisza (2003), *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników*

polskich Kazimierza Polańskiego (1980), *Słownik walencyjny predykatów języka polskiego Walenty* (2012). Baza danych zostanie poszerzona. Przy określaniu frekwencji oparłam się na słowniku Haliny Zgólkowej *Świat w dziecięcych słowach* (2019). Został on opracowany na podstawie bardzo dużego korpusu tekstów dzieci przedszkolnych (do klasy zerowej włącznie). Ramy artykułu uniemożliwiają udostępnienie całej dokumentacji z tej części badań. W aneksie załączam pojedynczy przykład „surowego” (nie ma on jeszcze kształtu definicji) opracowania pierwszej grupy analizowanych czasowników (zał. 2).

Aby ocenić jakość odpowiedzi, przyjęto dwie kategorie oceny: odpowiedź prawidłowa, odpowiedź nieprawidłowa (w tym brak odpowiedzi). Jest to duże uproszczenie, niezbędne jednak do przeprowadzenia pierwszego etapu analizy. Odpowiedź prawidłowa to odegranie scenki zawierającej relewantne cechy semantyczne danego czasownika, odróżniające go od innych z tej samej podkategorii semantycznej. Odpowiedzi nieprawidłowe to kategoria szeroka i zróżnicowana, co zostanie osobno opisane i zinterpretowane w odrębnej części badań. W przypadku braku odpowiedzi, w procedurze badań uwzględniono ponowne dwie próby oddzielone przerwami, aby upewnić się, czy brak odpowiedzi utrzymuje się.

Rodzice wyrazili zgodę na udział dziecka w badaniu oraz zostali poinformowani o jego celu i przebiegu. Każde zadanie rozpoczynano wtedy, gdy zaobserwowano u dziecka odpowiednią gotowość: brak zachowań wskazujących na stan rozregulowania, zadrażnienia, dekompensacji behawioralnej. W pierwszej kolejności rodzic wypełniał kwestionariusz ASRS oraz udostępniał dokumentację dziecka. Następnie przeprowadzano badanie testowe (tutaj nieopisywane) oraz obserwację ustrukturowaną z wykorzystaniem odgrywania scen. Po prezentacji modelowej, osoba badająca wypowiadała zdania z czasownikami przemieszczania się z prośbą (np. *Pokaż [wyróżna pauza]: Lucek idzie do domu*) o odegranie scenki za pomocą zabawek (lista zdań zob. Aneks zał. 1).

Charakterystyka grupy badawczej

Badaniem objęto trójkę dzieci z autyzmem o zróżnicowanym poziomie funkcjonowania językowego i zróżnicowanym nasileniu cech autystycznych. Doboru dzieci do grupy badawczej dokonano w oparciu o następujące kryteria: rozpoznanie zaburzeń ze spektrum przez lekarza psychiatrę; normatywny poziom rozwoju intelektualnego; uczęszczanie do klas 1–3 (placówki

ogólnodostępne, integracyjne, specjalne); sprawności interakcyjne na poziomie wystarczającym do wzięcia udziału w próbach badawczych. Kryteria wykluczające: rozpoznane zaburzenia współwystępujące wpływające istotnie na sprawności komunikacyjne, przyjmowanie leków znacznie wpływających na funkcjonowanie poznawcze dziecka.

Dokonano charakterystyki klinicznej i społecznej badanych w oparciu o wywiad oraz analizę dokumentacji. Wyniki te ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka grupy badawczej

Kategoria	D1	D2	D3
rozpoznanie	autyzm	autyzm	autyzm [WF]
sprawność intelektualna	w normie	w normie	w normie
pleć	chłopiec	dziewczynka	chłopiec
wiek biologiczny	10	9	8
etap edukacji	3 klasa	3 klasa	2 klasa
typ klasy	ogólnodostępna	specjalna	specjalna
warunki bytowe	bardzo dobre	bardzo dobre	bardzo dobre
środowisko rodzinne	wspierające	wspierające	wspierające

Źródło: opracowanie własne.

Dokonano charakterystyki zróżnicowania wewnątrzgrupowego. Za istotne kategorie różnicujące uczestników badania uznano nasilenie cech autystycznych, specyficzność cech oraz występowanie nietypowego języka. Zróżnicowania wewnątrzgrupowego dokonano w oparciu o wyniki kwestionariusza ASRS (wersja dla rodzica), a dokładnie: a) wyniku ogólnego wskazującego na liczbę cech charakterystycznych dla autyzmu (poziom ich nasilenia), składającego się z wyników skal: Relacje społeczne/komunikacja (RSK), Nietypowe zachowania (NZ), samoregulacja (SR); b) skali DSM wskazującej na objawy bezpośrednio odpowiadające kryteriom autyzmu w DSM-IV-TR oraz c) skali terapeutycznej Nietypowy język (NZ), wskazującej na nietypowy stan umiejętności językowych². Wynik podskali Nietypowy język jest niewystarczający do scharakteryzowania grupy pod względem logopedycznym, dlatego uwzględnę dodatkowe dane oparte na obserwacji i analizie dokumentacji, aby sformułować kategorie obrazujące poziom posługiwania się językiem.

² Nie należy traktować wyniku skali Nietypowy język jako diagnozy stanu mowy, języka i komunikacji badanych dzieci.

Tabela 2. Zróżnicowanie wewnątrzgrupowe uczestników badania

	D1	D2	D3
ASRS Wynik ogólny (RSK, NZ, SR)	bardzo wysoki ^a	wysoki do bardzo wysoki	niski
ASRS Wynik skali DSM	bardzo wysoki	wysoki do bardzo wysokiego	przeciętny
ASRS Nietypowy język (NJ)	podwyższony do bardzo wysokiego	przeciętny do bardzo wysokiego	przeciętny
O+D	mała liczba używanych słów, początek łączenia wyrazów, echolalie bezpośrednie	duża liczba używanych słów, mówienie zdaniami, początek formułowania dłuższych wypowiedzi, echolalie odroczone, błędy gramatyczne i semantyczne	duża liczba używanych słów, posługiwanie się wypowiedziami dialogowymi i monologowymi, w historii rozwoju mowy echolalie bezpośrednie i odroczone
Kategoria	niski poziom posługiwania się językiem	średni poziom posługiwania się językiem	wysoki poziom posługiwania się językiem

^a Kategoryzacje wyników ASRS: **Wynik bardzo wysoki**: opisano znacznie więcej zachowań budzących niepokój niż zazwyczaj. **Wynik wysoki**: opisano więcej zachowań budzących niepokój niż zazwyczaj. **Wynik podwyższony**: opisano nieco więcej zachowań budzących niepokój niż zazwyczaj. **Wynik przeciętny**: opisano tyle zachowań budzących niepokój co zazwyczaj. **Wynik niski**: opisano mniej zachowań budzących niepokój niż zazwyczaj. Źródło: opracowanie na podstawie *Zestawu Kwestionariusza do Diagnozy Spektrum Autyzmu* ASRS (Goldstein i in. 2016) oraz badań własnych.

Stan dzieci w grupie badawczej charakteryzuje wyraźny stopień zróżnicowania, na co wskazują: wynik ogólny; wynik skali DSM oraz poziom posługiwania się językiem. Dokonanie zróżnicowania wewnątrzgrupowego jest warunkiem przeprowadzenia klarownej analizy. W szerszej zakrojonych badaniach analiza zróżnicowania zostanie pogłębiona pod względem jakościowym.

Rozumienie czasowników – wyniki badań

Zgodnie z ujawniającymi się w materiale tendencjami oraz dla klarowności wyводу podzielę czasowniki z tej części badania na trzy podgrupy.

1. Czasowniki: *skakać, iść, biec, krążyć, kroczyć, tuptać, wracać, jechać, pływać, lecieć*

Tabela 3a. Odpowiedzi badanych

Czasownik	D1	D2	D3
skacze	+	+	+
idzie	+	+	+
biegnie	+	+	+
krąży	–	–	+
kroczy	–	–	+
tupta	–	–	–
wraca	+	+	+
jedzie	–	+	+
pływie	+	+	+
leci	+	+	+

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 3b. Podsumowanie wyników

Odpowiedzi	D1	D2	D3
odpowiedzi prawidłowe	6	7	10
odpowiedzi nieprawidłowe	4	3	1

Źródło: opracowanie własne.

Największej liczby prawidłowych odpowiedzi udzieliło dziecko D3, najmniej prawidłowych odpowiedzi udzieliło dziecko D1, odpowiedzi D2 są pod względem ilościowym bliższe odpowiedziom dziecka D1 niż D3. Zestawiając te wyniki ze scharakteryzowanym wcześniej zróżnicowaniem wewnętrznym, można zauważyć wyraźną, i dającą się dobrze przewidzieć w świetle aktualnej wiedzy o autyzmie, tendencję, że poprawne odpowiedzi są powiązane z niższym poziomem i specyficznością cech charakterystycznych dla autyzmu oraz lepszym poziomem posługiwania się językiem.

Analizując wyniki pod względem jakościowym, w pierwszym etapie zestawiałam je w tabeli, w której przedstawiłam czasownik, jego cechy oraz odpowiedzi konkretnych uczestników badania. Na użytek artykułu dokonam syntetycznego omówienia tych wyników.

A. Czasowniki: *iść, skakać, krążyć*: czasowniki nazywające różne rodzaje przemieszczania się.

Zdania z czasownikami *iść, skakać* zostały odegrane prawidłowo przez wszystkie dzieci. [DP:] Czynności, do których odnoszą się te czasowniki,

są stosunkowo łatwe w percepcji, dotyczą dużych, miarowych ruchów kończyn dolnych, skutki ruchu są wyraźnie widoczne [CS:]³. Kodowane podkategorie semantyczne to: środek, sposób, droga, podłoże; dodatkowo czynności mogą być charakteryzowane ze względu na [kierunek], [tempo]. [WS:] Składnia czasownika wymaga uwzględnienia jednego uczestnika zdarzenia. [WSem:] Uczestnikiem jest człowiek lub inna istota ożywiona. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których mogą być użyte te czasowniki, są funkcje działania i informowania. Frekwencja użycia jest wysoka, w przypadku *iść* – bardzo wysoka (Aneks, z. 3). Zdanie z czasownikiem *krążyć* zostało odegrane prawidłowo tylko przez jedno dziecko D3 – o niskim nasileniu cech charakterystycznych dla autyzmu i wysokim poziomie posługiwania się językiem. Czasownik ten [DP:] koduje czynność trudniejszą w percepcji, jednostka ruchu jest rozłożona w czasie, ruch odbywa się po drodze zbliżonej do okręgu. [CS:] Kodowana podkategoria semantyczna to droga (*po okręgu*). [WS:] Składnia czasownika uwzględnia wykonawcę czynności oraz drogę, którą pokonuje. [WSem:] Wykonawcą ruchu mogą być ciała niebieskie, drogą – tor. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których może być użyty ten czasownik, są funkcja informowania i działania. Frekwencja użycia jest niska.

B. Czasowniki *biec*, *kroczyć*, *tuptać* – czasowniki nazywające różne rodzaje chodzenia.

Zdanie z czasownikiem *biec* zostało prawidłowo odegrane przez wszystkie dzieci. [DP:] Czynność, którą nazywa, jest stosunkowo łatwo dostępna percepcyjnie. [CS:] Kodowane podkategorie semantyczne to: tempo, środek, sposób, podłoże; czynność można także charakteryzować ze względu na [kierunek], [miejsce]. [WS:]. Obligatoryjne wymagania składniowe uwzględniają wykonawcę czynności. [WSem:] Wykonawcą może być człowiek i inne istoty ożywione. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których mogą być użyte te czasowniki, są funkcja informowania i działania, frekwencja użycia jest wysoka. Zdanie z czasownikiem *kroczyć* zostało prawidłowo odegrane tylko przez jedno dziecko D3 – o najniższym nasileniu cech autystycznych i najwyższym poziomie posługiwania się językiem. W zdaniu z czasownikiem *tuptać* nie udzielono w grupie badawczej żadnej w pełni prawidłowej odpowiedzi, choć odpowiedź dziecka D3 była bardzo zbliżona do prawidłowej. Czynności nazywane czasownikami *kroczyć*, *tuptać* są [DP:] mniej dostępne percepcyjnie, istota tych czynności zawiera się w „małych” cechach ruchu (sposób

³ W kategorii CS, czyli cech semantycznych, wskazuję na zakodowane subkategorie semantyczne; a tam, gdzie jest to konieczne, podaję ukonkretnioną cechę.

stawiania kroków). [CS:] Zakodowane w czasowniku cechy semantyczne to tempo, środek, sposób; czynności mogą być dodatkowo charakteryzowane ze względu na sposób i miejsce, przez które odbywa się ruch. Podkategoria sposób w przypadku *kroczyć* jest wypełniona przez dwie cechy semantyczne (*wolno, dostojnie*). [WS:] Obligatoryjne wymagania składniowe wyznaczają kategorię wykonawcy czynności. [WSem:] Wykonawcą może być człowiek i inne istoty ożywione; w przypadku czasownika *tupać*: zwykle dziecko lub małe zwierzę. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których mogą być użyte te czasowniki, są funkcja informowania i działania, frekwencja użycia *kroczyć* jest niska, *tupać* – wysoka.

C. Czasowniki *jechać, płynąć, lecieć* – czasowniki nazywające poruszanie się w różnych przestrzeniach za pomocą środków lokomocji.

Zdania z czasownikami *pływać, latać* zostały odegrane prawidłowo przez wszystkie dzieci. Czynności, do których odnoszą się te czasowniki: [DP:] wydają się łatwo dostępne dla percepcji wzrokowej. [CS:] Kodowane podkategorie semantyczne to: powierzchnia, środek, [sposób]. [WS:] Obligatoryjne wymagania składniowe wyznaczają kategorię wykonawcy czynności; nieobligatoryjne dodatkowo dla kategorii środka, za pomocą którego odbywa się czynność: maszyna dla *lecieć*. [WSem:] Wykonawcą jest człowiek, w przypadku *lecieć* także ptaki, zwierzęta mające skrzydła i maszyny. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których mogą być użyte te czasowniki, są funkcja informowania i działania. Frekwencja użycia jest wysoka. Zdanie z czasownikiem *jechać* zostało prawidłowo odegrane przez dziecko D3 – o najniższym nasileniu cech autystycznych i najwyższym poziomie posługiwania się językiem oraz dziecko D2 – o wysokim do bardzo wysokiego nasileniu cech autyzmu, w wysokim lub bardzo wysokim stopniu bezpośrednio odpowiadających kryteriom DSM oraz średnim poziomie posługiwania się językiem. To, co odróżnia ten czasownik od pozostałych, to [CS:] cecha semantyczna: kierunek. [WS:] Obligatoryjne wymagania składniowe wyznaczają kategorię wykonawcy czynności; nieobligatoryjne dodatkowo dla kategorii środka, za pomocą którego odbywa się czynność. [WSem:] Wykonawcą jest człowiek, środkiem: maszyna. [CP:] frekwencja użycia jest bardzo wysoka.

2. Czasowniki: *wchodzić (do, na), wychodzić, schodzić, przychodzić, odchodzić, przechodzić*

Tabela 4a. Odpowiedzi badanych

Czasownik	D1	D2	D3
wchodzi do	+	+	+
wychodzi z	–	+	+
wchodzi na	–	+	+
wchodzi po	+	+	+
schodzi z	–	+	+
przychodzi do	–	+	+
odchodzi od	–	+	+
przechodzi przez	–	–	–

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 4b. Podsumowanie wyników

	D1	D2	D3
odpowiedzi prawidłowe	1	7	7
odpowiedzi nieprawidłowe	7	1	1

Źródło: opracowanie własne.

Wyniki były zróżnicowane. Najwięcej odpowiedzi prawidłowych udzieliło dziecko D3 o niskim nasileniu cech charakterystycznych dla autyzmu i najwyższym poziomie funkcjonowania językowego oraz dziecko D2, o wysokim do bardzo wysokiego nasileniu cech autystycznych, w wysokim do bardzo wysokiego stopniu odpowiadające kryteriom diagnostycznym DSM oraz średnim poziomie posługiwania się językiem. Najmniej prawidłowych odpowiedzi udzieliło dziecko D1 o bardzo wysokim nasileniu cech autystycznych, w bardzo wysokim stopniu odpowiadających bezpośrednio kryteriom diagnostycznym DSM oraz niskim poziomie posługiwania się językiem.

Zdanie z czasownikiem *wchodzić do* zostało odegrane przez wszystkie dzieci. Zdanie z czasownikiem *przechodzić przez* zostało odegrane nieprawidłowo przez wszystkie dzieci. Pozostałe zdania zostały odegrane prawidłowo przez dziecko D2 o wysokim do bardzo wysokiego nasileniu cech autystycznych oraz średnim poziomie posługiwania się językiem oraz dziecko D3 o niskim nasileniu cech charakterystycznych dla autyzmu i najwyższym poziomie funkcjonowania językowego. Specyfika czasowników z tej grupy jest następująca: [DP:] percepcja zdarzeń nazywanych przez czasowniki wymaga bardziej zaawansowanych umiejętności w zakresie analizy czasowej i przestrzennej. [CS:] Czasowniki te są bardziej semantycznie złożone:

‘idąc zaczyna znajdować się...’, ‘idąc opuszcza...’ itd. Zakodowane subkategorie semantyczne to: sposób, faza, kierunek (do wewnątrz, na zewnątrz, w górę, w dół, od czegoś, przez coś) oraz miejsce; czynności mogą być charakteryzowane ze względu na sposób (*wchodzić do*, *wychodzić*, *wchodzić na*) oraz cel (*wychodzić*). [WS:] Wymagania składniowe otwierają miejsce dla wykonawcy czynności; nadto dodatkowo dla kierunku (*wchodzić do*) i miejsca, przez które odbywa się ruch (*przechodzić przez*). Czasowniki z tej grupy mają bardziej – niż czasowniki z grup wcześniejszych – rozbudowaną walencję nieobligatoryjną. [WSem:] Wykonawcą może być człowiek i inne istoty ożywione. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których mogą być użyte te czasowniki, są funkcja działania i informowania. Frekwencja użycia wszystkich czasowników jest wysoka.

3. Czasowniki: *wracać*, *gonić*, *uciekać*

Tabela 5a. Odpowiedzi badanych

Czasownik	D1	D2	D3
wracać	+	+	+
gonić (x goni y)	–	–	+
gonić (y goni x)	–	–	+
uciekać (x ucieka przed y)	–	–	+
uciekać (y ucieka przed x)	–	+/-/– ^a	+

^a Ponieważ pierwsze zdanie z czasownikiem *uciekać* zostało odegrane raz trafnie, drugi raz – przy zamianie ról – nietrafnie, zdecydowałam się dwukrotnie powtórzyć próbę. Odpowiedzi były nietrafne, więc ogólna ocena odpowiedzi w tej próbie także została zaliczona jako nietrafna.

Źródło: opracowanie własne.

Tabela 5b. Podsumowanie wyników

	D1	D2	D3
odpowiedzi prawidłowe	1	1	4
odpowiedzi nieprawidłowe	4	3	0

Źródło: opracowanie własne.

Podobnie jak w poprzednio opisywanych grupach czasowników, najwięcej w pełni prawidłowych odpowiedzi udzieliło dziecko D3 o niskim nasileniu cech charakterystycznych dla autyzmu i najwyższym poziomie funkcjonowania językowego oraz dziecko D2 o wysokim do bardzo wysokiego nasileniu cech autystycznych, w wysokim do bardzo wysokiego stopniu odpowiadających

kryteriom DSM oraz średnim poziomie posługiwania się językiem. Najmniej prawidłowych odpowiedzi udzieliło dziecko D1 o bardzo wysokim nasileniu cech autystycznych, w bardzo wysokim stopniu odpowiadających kryteriom DSM oraz niskim poziomie posługiwania się językiem.

Zdanie z czasownikiem *wracać* zostało prawidłowo odegrane przez wszystkie dzieci. [DP:] Percepcja czynności wracania wymaga bardziej zaawansowanej niż w czasownikach z poprzednich grup analizy czasowej i przestrzennej. [CS:] Subkategorie właściwe temu czasownikowi to kierunek, czas, miejsce. [WS:] Składnia czasownika wymaga uwzględnienia kategorii wykonawcy, nieobligatoryjnie kierunku, wyrażanego we frazach NPAdl, NPAbI. [WSem:] Wykonawcą może być istota ożywiona lub nieożywiona. [CP:] Czasownik ten występuje typowo w wypowiedziach o funkcji działania i informowania. Frekwencja użycia jest wysoka. Zdania z czasownikami *gonić*, *uciekać* zostały odegrane prawidłowo przez dziecko D3 o niskim nasileniu cech charakterystycznych dla autyzmu i najwyższym poziomie funkcjonowania językowego. W odpowiedziach dziecka D2 o wysokim do bardzo wysokiego nasileniu cech autystycznych, w wysokim do bardzo wysokiego stopniu odpowiadających kryteriom DSM oraz średnim poziomie posługiwania się językiem prawidłowo zostały odegrane cechy: sposób, tempo; nieprawidłowo zaś najbardziej relewantne dla tych czasowników relacje między uczestnikami zdarzenia, kierunek, intencja. Dziecko D1 o bardzo wysokim nasileniu cech autystycznych, w bardzo wysokim stopniu odpowiadających kryteriom DSM oraz niskim poziomie posługiwania się językiem nie odegrało zdań z tymi czasownikami. [DP:] Percepcja tych czasowników wymaga zaawansowanej analizy czasowej i przestrzennej, nadto wykrywania ról uczestników zdarzenia i ich relacji, która ma charakter dynamiczny. Czasowniki zawierają komponent intencjonalny, który nie podlega bezpośredniej obserwacji. [CS:] W czasownikach *gonić*, *uciekać* zakodowane są subkategorie: sposób, kierunek, tempo, intencja. [WS:] Czasownik *gonić* obligatoryjnie otwiera miejsce dla obiektu, wyrażanego we frazie rzeczownikowej NPAcc; *uciekać* obligatoryjnie dla wykonawcy czynności, fakultatywnie dla innych charakterystyk czynności wyrażonych we frazach rzeczownikowych (NpAbl)+(NPAdl)+(NPPerI)+(NPD)+NPCaus). [WSem:] Wykonawcą i odbiorcą dla wszystkich czasowników jest człowiek i inne istoty ożywione. [CP:] Typowymi funkcjami wypowiedzi, w których mogą być użyte te czasowniki, są funkcja informowania i działania. Frekwencja użycia jest wysoka.

Omówienie wyników

W nawiązaniu do postawionych pytań badawczych, przedstawiam omówienie uzyskanych wyników.

- a. Przeprowadzone badania ukazują pewne prawidłowości dotyczące rozumienia czasowników ruchu w ich znaczeniu podstawowym, dosłownym przez dzieci z autyzmem i pozwalają stwierdzić, że badania na większej grupie dzieci będą uzasadnione.
- b. Sposób wykonania zadań wskazuje na to, że dzieci z autyzmem o różnym poziomie nasilenia cech autystycznych, w tym bezpośrednio odpowiadających kryteriom DSM oraz o różnym poziomie funkcjonowania językowego, potrafią rozpoznać nazwę czasownika, odnieść ją do odpowiednich zdarzeń w rzeczywistości, odzwierciedlić semantyczne cechy czasowników oraz właściwy dla nich prosty schemat składniowy. Zachodzą natomiast między odpowiedziami dzieci różnice – ilościowe i jakościowe w odniesieniu do konkretnych czasowników.
- c. Niektóre czasowniki zostały prawidłowo odegrane przez wszystkie dzieci. Były to czasowniki kodujące czynności łatwo lub stosunkowo łatwo dostępne percepcyjnie, semantycznie proste, o niskich wymaganiach składniowych obligatoryjnych i nieobligatoryjnych, o szerokiej łączliwości semantycznej, wysokiej frekwencji, występujące typowo w wypowiedziach o funkcji działania i informowania.
- d. Więcej odpowiedzi nieprawidłowych pojawiało się w przypadku czasowników, które: nazywają czynności mniej dostępne bezpośredniej percepcji, wymagające bardziej zaawansowanej analizy i syntezy wzrokowej, czasowej, przestrzennej; zawierające semantyczną cechę kierunku względem obiektu, co pokrywa się z wynikami badań Julii Parish-Morris (2011); sposobu wykonywania czynności, gdy ruchy ciała są trudniej dostrzegalne, bardziej wyspecyfikowane niż w przypadku podstawowego dla tej kategorii czasownika *iść*; kodujące intencję uczestnika zdarzenia; semantycznie bardziej złożone; obrazujące sceny o większym poziomie dynamiczności; mające wyższe wymagania składniowe obligatoryjne i nieobligatoryjne. Frekwencja użycia niektórych z tych czasowników była niska. Czasowniki te występują typowo w wypowiedziach o funkcji działania i informowania.
- e. Liczba i jakość udzielanych przez dzieci odpowiedzi była – zgodnie z przyjętym założeniem – powiązana z poziomem nasilenia cech autystycznych i bezpośrednio odpowiadających kryteriom DSM oraz poziomem posługiwania się językiem. Liczba poprawnych, pełnych odpowiedzi była największa u dziecka D3 o najniższym poziomie cech autystycznych i wysokim poziomie

posługiwania się językiem; najmniejsza u dziecka D1 o bardzo wysokim poziomie cech autystycznych, bezpośrednio odpowiadających DSM i niskim poziomie funkcjonowania językowego. Odpowiedzi dziecka D2 o wysokim do bardzo wysokiego poziomie cech autystycznych, bezpośrednio odpowiadających kryteriom DSM-5 oraz średnim poziomie funkcjonowania językowego były – w zależności od zadania – bliższe odpowiedziom dziecka D1 lub D3.

Konkluzja

Kompetencja semantyczno-leksykalna wykształca się u dzieci z autyzmem w sposób swoisty, a ich sprawności w tym zakresie są zróżnicowane, zależnie m.in. od poziomu nasilenia cech charakterystycznych dla autyzmu i ich specyficzności oraz poziomu posługiwania się językiem. Wyników badań nie można uogólniać, pozwalają one natomiast na postawienie hipotez, które będą podlegały weryfikacji w szerszej zakrojonych badaniach. Brzmieć one mogą następująco: Dzieci z autyzmem przyswajają semantyczną kategorię ruchu oraz czasowniki ruchu, będące jej głównymi wykładnikami leksykalnymi. Potrafią rozpoznać nazwę czasownika, odnieść ją do rzeczywistości pozajęzykowej; odzwierciedlić proste semantyczne cechy czasowników oraz właściwy dla nich prosty schemat składniowy. Trudność może im sprawiać rozumienie czasowników z cechami semantycznymi dotyczącymi kierunku – gdy jest on inny niż prosto przed siebie; sposobu wykonywania czynności, gdy ruchy kończyn są znacząco bardziej wyspecyfikowane niż w przypadku podstawowego dla tej kategorii czasownika *iść* oraz intencji; czasowników złożonych semantycznie i składniowo, obrazujących zdarzenia dynamiczne, wymagających wykrywania relacji między uczestnikami sceny. Rozszerzenie badań w tym obszarze, według przyjętej metodologii, jest zasadne i potrzebne. Czasownik silnie warunkuje rozwój języka i sprawności w budowaniu wypowiedzi, zwłaszcza narracyjnych. Jego przyswajanie wiąże się z koniecznością posiadania odpowiednio rozwijających się umiejętności poznawczych, w tym językowych, oraz adekwatnego doświadczenia językowego, stąd bywa dla dzieci zadaniem trudnym. Czasownik jest podatny na zaburzenia mowy i nie jest wykluczone, że może być tą częścią mowy, która będzie trafnie różnicować między sobą różne populacje posługujące się językiem. Kolejny artykuł zostanie poświęcony sprawności w zakresie odpowiednio głębokiego rozumienia znaczeń czasowników ruchu.

Skróty źródeł słownikowych

- SS-GCP Pol – Polański K. (1980): *Słownik syntaktyczno-generatywny czasowników polskich*. Wrocław.
- ISJP Bań – Bańko M. (red.) (2000): *Inny słownik języka polskiego*. T. 1–2. Warszawa.
- USJP Dub – Dubisz S. (red.) (2003): *Uniwersalny słownik języka polskiego*. T. I–III. Warszawa.
- WSJP Żmi – Żmigrodzki P. (red.) (od 2007): *Wielki słownik języka Polskiego*, <https://wsjp.pl>
- Walenty – Zespół Inżynierii Lingwistycznej IPI PAN (2012): *Słownik walencyjny predykatów języka polskiego „Walenty”*.
- Zgół Świat – Zgólkowa H. (2019): *Świat w dziecięcych słowach*. Poznań.

Klasyfikacje medyczne

- DSM-5-TR – Gałęcki P. (red. nauk. wyd. polskiego) (2024): *Kryteria diagnostyczne zaburzeń psychicznych*. Wyd. 5. Text revision. DSM-5-TR. Amerykańskie Towarzystwo Psychiatryczne.

Literatura

- Bartmiński J. (2006): *Językowe podstawy obrazu świata*. Lublin.
- Bishop D.V.M. (1997/1999): *Uncommon understanding. Development and Disorders of Language Comprehension in Children*. Hove.
- Crandall M.C., McDaniel J., Watson L.R., Yoder P.J. (2019): *The Relation Between Early Parent Verb Input and Later Expressive Verb Vocabulary in Children with Autism Spectrum Disorder*. „Journal of Speech, Language and Hearing Research” 62(6), s. 1787–1797.
- Douglas S. (2012): *Understanding Actions, States, and Events: Verb Learning in Children with Autism*. Seria: Studies on Language Acquisition. Berlin.
- Fernandes F.D.M., Amato C.A.H., & Molini-Avejonas D.R. (2011): *Language assessment in autism*. [W:] *A comprehensive book on autism spectrum disorders*. Red. M.-R. Mohammadi. Rijeka, s. 3–22.
- Goldstein S., Naglieri, J.A., Wrocławska-Warchala E., Wujcik R. (2016): *ASRS. Zestaw Kwestionariuszy do Diagnozy Spektrum Autyzmu. Podręcznik*. Pracownia Testów Psychologicznych Polskiego Towarzystwa Psychologicznego. Warszawa.
- Grabias S. (2019): *Język w zachowaniach społecznych. Podstawy socjolingwistyki i logopedii*. Lublin.
- Hagendorf H. (1983): *Some aspects of verb meaning*. [W:] *Concept development and the development of word meaning*. Red. Th.B. Seiler, W. Wannemacher. Nowy Jork.
- Hrycyna E. (2022): *Vocabulary in autism spectrum disorders. Part 2: Qualitative description the category of things and events / Słownictwo w zaburzeniach należących do spektrum autyzmu. Część 2: Charakterystyka jakościowa – kategoria rzeczy i zdarzeń*. „Logopedia Silesiana” 11(1), s. 1–34.
- Hrycyna E. (2023): *Vocabulary in autism spectrum disorders. Part 3: Qualitative description – the category of relations / Słownictwo w zaburzeniach należących do spektrum autyzmu. Część 3: Charakterystyka jakościowa – kategoria relacji*. „Logopedia Silesiana” 11(2), s. 1–32.
- Łaziński M. (2020): *Wykłady o aspekcie polskiego czasownika*. Warszawa.
- Menyuk P., Quill K. (1985): *Semantic problems in autistic children*. [W:] *Communication problems in autism*. Red. E. Shopler, G. Mesibov. Nowy Jork, s. 127–144.

- Panasiuk J. (2017): *Językowe rozumienie świata. Od kodu polikonkretnego do hierarchicznego*. „Prace Językoznawcze” XIX/3, s. 199–221.
- Parish-Morris J. (2011): *Relational vocabulary in preschoolers with autistic spectrum disorder: The role of dynamic spatial concepts and social understanding*. Philadelphia [unpublished doctoral dissertation], <<https://scholarshare.temple.edu/handle/20.500.12613/2099>>, dostęp: 31.03.2021.
- Saloni Z. (1976): *Cechy składniowe polskiego czasownika*. Wrocław.
- Walasek H. (2001): *Próba klasyfikacji czasowników ruchu oparta na semantycznych opozycjach binarnych*. [W:] *Inne optyki. Nowe programy, nowe metody, nowe technologie w nauczaniu kultury polskiej i języka polskiego jako obcego*. Red. R. Cudak, J. Tambor. Katowice, s. 476–487.

ANEKS

Załącznik nr 1 – Zdania z czasownikami ruchu

Lucek idzie. Lucek skacze. Lucek krąży.

Lucek biegnie. Lucek kroczy. Lucek tupta.

Lucek leci. Lucek płynie. Lucek jedzie.

Lucek wchodzi do domu. Lucek wychodzi z łóżka. Lucek schodzi z dachu. Lucek przechodzi do dziewczynki. Lucek schodzi z dachu. Lucek odchodzi od drzewa. Lucek przechodzi przez linę.

Lucek wraca. Lucek goni dziewczynkę. Dziewczynka goni Lucka. Dziewczynka ucieka przed Luckiem. Lucek ucieka przed dziewczynką.

Załącznik nr 2 – Analiza semantyczna czasowników ruchu – opracowanie surowe

Przykład: Czasowniki: *isć, skakać, krążyć*

Tabela I. Cechy semantyczne

<i>isć</i> [Idzie do domu]		<i>skakać</i> [Skacze]	<i>krążyć</i> [Kraży]
przemieszczać się		poruszać się	poruszać się / wykonywać ruch
S: wysuwając naprzód raz jedną, raz drugą w taki sposób, że zawsze co najmniej jedna stopa dotyka ziemi [+ inne dodatkowe charakterystyki sposobu]		S: silnie odbijać się od ziemi / odrywać się na chwilę od ziemi odbijając się [+ inne dodatkowe charakterystyki sposobu]	
Ś: za pomocą nóg		Ś: za pomocą nóg	–
K: [przed siebie w jednym kierunku; + zbliżanie, oddalanie się]		K: unosić się w górę i poruszać w jakimś kierunku, a potem znów upadać na ziemię	K: po trasie kształtem zbliżonej do okręgu / ruchem kołowym
P: ziemia		P: ziemia – powietrze – ziemia	
T: [+ szybko, wolno]		–	
		K: w górę	
P: ziemia		P: ziemia – powietrze – ziemia	
M: [+ miejsce, przez które odbywa się ruch]		M: [+ miejsce]	

Objaśnienia: S – sposób, K – kierunek, Ś – środek, za pomocą którego odbywa się ruch, P – podłoże, T – Tempo, M – miejsce. Zapis w nawiasie kwadratowym ze znakiem + oznacza cechy, które fakultatywnie mogą charakteryzować daną czynność.

Źródło: opracowanie własne na podstawie: ISJP Bań, USJP Dub, WSJP Żmi, SS-GCP Pol.

Tabela II. Wykładniki składniowe cech semantycznych

	<i>iść</i>	<i>skakać</i>	<i>krążyć</i>
walencja ob.	1 – subiekt	1 – subiekt	2 – subiekt, drogaNPNom po NPLoc
walencja n.o.	kierunek (zbliżania, oddalania się, miejsce, przez które odbywa się ruch; tempo; sposób	miejsce, sposób	–

Źródło: opracowanie własne na podst. SS-GCP, Walenty.

Tabela III. Walencja semantyczna

	<i>iść</i>	<i>skakać</i>	<i>krążyć</i>
subiekt czynności	człowiek i inne istoty ożywione	człowiek i inne istoty ożywione	ciała niebieskie + tor

Źródło: opracowanie własne na podst. SS-GCP, Walenty.

Tabela IV. Cechy pragmatyczne

	<i>iść</i>	<i>skakać</i>	<i>krążyć</i>
typowa funkcja komunikacyjna	działanie informowanie	działanie informowanie	informowanie działanie
frekwencja	bardzo wysoka	wysoka	–

Źródło: opracowanie własne. Frekwencja na podstawie: Zgól Świat.

